

પ્રવચન નં. ૧૩૪, શ્લોક-૧૮૨, ગાથા-૧૧૬, રવિવાર, જ્યેષ્ઠ સુદ ૧૧, તા.૨૫-૦૫-૮૦

‘નિયમસાર’ કળશ તો આપણે માયા સુધી આવી ગયો છે. પણ એ શ્લોકમાં સમજવાનું બહુ છે.

‘જેમાં (-જે ખાડામાં) સંતાઈ રહેલા...’ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, હાસ્યરૂપી ભયંકર સર્પો. આહાહા...! એ ‘દેખી શકાતા નથી...’ કોને? જેને ‘મિથ્યાત્વરૂપી ઘોર અંધકારવાળો...’ ઊંડે ઊંડે જેને મિથ્યાત્વનો અંશ છે તેથી તે માયાના ખાડામાં પડ્યો છે. તેથી એને સૂક્ષ્મ દોષ શું છે અને ક્યાં મારો દોષ આવે છે એ પકડી શકતો નથી. સમજાય છે? એ શ્લોક પણ આવે છે. ‘માયામાં મિથ્યાત્વ’ અહીં તો મિથ્યાત્વમાં માયા કહે છે. ઓલી તો માયામાં મિથ્યાત્વ. અંદરમાં મિથ્યા અંધકાર, વાસ્તવિક સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને ભાન નહિ હોવાથી મિથ્યા અંધકારથી માયાના ખાડામાં કેટલા દોષો કેવા ઝીણા સૂક્ષ્મ છે? ક્યા દોષમાં હું અટકું છું? અને ક્યા દોષ મને છે? એ જાણી શકતા નથી. આહાહા...! છે ને? એ કાલે કહ્યું હતું. ડોક્ટર હતા. ... આહાહા...!

ભગવાન અનંતગુણનો સાગર એવો હોવા છતાં તેનાથી વિપરીત કોઈપણ અભિપ્રાયમાં મિથ્યાત્વ અંદર હો, તો મિથ્યાત્વરૂપી અંધકારથી માયારૂપી ખાડામાં કેટલા દોષ છે, કપટમાં ક્યાં ક્યાં દોષ છે? એ મિથ્યા અંધકારથી જાણી શકતા નથી. કહો, સમજાય છે કાંઈ? આહાહા...! એ શ્લોક આવે છે. ‘માયામાં મિથ્યાત્વ’ ઘણા વાંચેલા એમાં આવ્યું હતું.

મુમુક્ષુ :- સજ્જાયમાળામાં છે.

ઉત્તર :- સજ્જાયમાળામાં આવે છે.

મુમુક્ષુ :- માયામાં મિથ્યાત્વ તે આવે છે.

ઉત્તર :- હા. સજ્જાયમાળામાં આવે છે. શ્વેતાંબરની સજ્જાયમાળા છે ને એમાં એ આવે છે. એ વાંચી છે ને. ચારેય વાંચી છે. એક-એક સજ્જાયમાળામાં ૨૫૦ સજ્જાય છે. દુકાન ઉપર ચારે વાંચી છે. (સંવત) ૧૯૬૫-૬૬ની સાલમાં. માયામાં મિથ્યાત્વ. ‘સાચામાં સમકિત વસે અને માયામાં મિથ્યાત્વ.’ એમ એમાં આવે છે. સત્ય વસ્તુ હોય ત્યાં આગળ... આહાહા...! સત્યમાં સમકિત છે અને મિથ્યામાં માયા છે. અને માયાના ઊંડા ખાડામાં પડેલાને મને શું શું દોષો છે તેને તે મિથ્યા અંધકારથી જોઈ શકતો નથી. ઓહોહો...! કહ્યુંને?

‘ઘોર અંધકારવાળો માયારૂપી મહાન ખાડો...’ ‘મિથ્યાત્વરૂપી ઘોર અંધકારવાળો...’ અંધકાર મિથ્યાત્વને કીધું અને માયારૂપી ખાડો. આહાહા...! મહાન ખાડો પાછો. ‘તેનાથી ડરતા રહેવું યોગ્ય છે.’ આહાહા...! અંદરમાં સૂક્ષ્મ થોડું અભિમાન થઈ જાય અને અભિમાનમાં મિથ્યાત્વ આવી જાય એ ધ્યાન રાખવું જોઈએ, એમ કહે છે. કાંઈ જાણપણું કર્યું, કાંઈ આવડ્યું, કાંઈ પુસ્તક લખતા આવડ્યું, લખ્યા, એમાં શું વિશેષ દાળિયા થયા? એ શું નવી

ચીજ છે? આહાહા...! એના ઉંડાણમાં એનું અભિમાન આવે અને બહાર પડવાનો ભાવ અંદર આવે (કે) કોઈ રીતે મને ઓળખે, એવો મિથ્યાત્વ અંધકાર અને માયાનો ખાડો ઊંડો છે. આહાહા...! બહુ સરસ વાત છે. તે દિ' સજ્જાયમાળામાં વાંચી હતી. 'સાચામાં સમકિત વસે અને માયામાં મિથ્યાત્વ' એવું આવે છે.

હવે આજે પછીનો શ્લોક છે.

‘વનચરભયાદ્રાવન્ દૈવાલ્લતાકુલવાલધિઃ
કિલ જહતયા લોલો વાલવ્રજેઽવિચલં સ્થિત।
વત સ ચમરસ્તેન પ્રાણૈરપિ પ્રવિયોજિતઃ
પરિણતતૃષાં પ્રાયેણૈવંવિધા હિ વિપત્તયઃ।।’

શ્લોકાર્થ :- ‘વનચરના ભયથી...’ વનચર એટલે માણસ અને કાં જંગલના જનાવર. વાઘ, સિંહ, કાં ભીલ આદિ. એના ‘ભયથી ભાગતી ચમરી ગાયનું પૂંછડું...’ આહાહા...! ચમરી ગાયનું પૂંછડું... આહાહા...! ચમરી ગાયના પૂંછડાને દેરાસરમાં રાખે. દેરાસરમાં રાખે. શ્વેતાંબરમાં દેરાસરમાં ચમરી ગાયના મોટા ચામર હોય. આહાહા...! એ ચમરી ગાયનું પૂંછડું છે. ‘ભયથી ભાગતી...’ આહાહા...! ‘દૈવયોગે...’ કહે છે, ભાગતી હતી ભીલ અને સિંહના ભયથી. એમાં ‘દૈવયોગે...’ આહાહા...! ‘વેલમાં ગુંચવાઈ જતાં...’ વેલમાં એના પૂંછડા વાળ ઘૂંચાણા. આહા...! વેલડી વેલડી. દોડતી-દોડતી પાછળ. સિંહ અને વાઘ કાં ભીલ. દોડતી દોડતી ક્યાંક એવા જાળમાં એના વાળ ગુંચવાઈ ગયા. વાળ બહુ ઊંચા હોય છે. આહાહા...!

‘દૈવયોગે વેલમાં ગુંચવાઈ જતાં જડતાને લીધે...’ પાછું ભાન નથી કે હવે એટલા વાળ ભલે ગુંચવાણા. ખેંચીને તોડીને વચા જાય, એટલા વાળ તૂટીને ચાલ્યા જવાય પણ એટલું ભાન ન મળે. આહાહા...! મારા વાળ તૂટી જશે... મારા વાળ તૂટી જશે. પણ મારી નાખશે. આહાહા...! ‘જડતાને લીધે...’ એને ભાન ન મળે. ‘વાળના ગુચ્છ પ્રત્યે લોલુપતાવાળી તે ગાય (પોતાના સુંદર વાળને તૂટવા નહિ દેવાના લોભને લીધે)...’ આહાહા...! ‘ત્યાં અવિચળપણે ઊભી રહી ગઈ,...’ થોડા વાળ વેલડીમાં પકડાણા. આમ વેલડી હોય, વનસ્પતિની વેલ આવે છે ને? એ ઘણી પાતળી, ઘણી સેંકડો ત્યાં વનમાં હોય. ઊંચી ચડેલી હોય અને એમાં વાળ ક્યાંક ગુંચવાઈ ગયા. એ વાળમાં ગુંચવાયેલાને... આહાહા...! ‘(પોતાના સુંદર વાળને તૂટવા નહિ દેવાના લોભને લીધે)...’ આહાહા...! થોડા વાળ તૂટી જાય તો ત્યાં ક્યાં મરી જાય એમ હતું? આહાહા...! એમ આ જગતમાં... કહેશે.

‘ત્યાં અવિચળપણે ઊભી રહી ગઈ, અને અરેરે! તે ગાયને...’ કીધું ને? ‘લોલુપતાવાળી તે ગાય (પોતાના સુંદર વાળને તૂટવા નહિ દેવાના લોભને લીધે) ત્યાં અવિચળપણે ઊભી રહી ગઈ, અને અરેરે!’ ‘વત’ ‘વત’ શબ્દ આવ્યો. ખેદ છે કે ‘તે ગાયને વનચર વડે પ્રાણથી પણ વિમુક્ત કરવામાં આવી!’ થોડા વાળના લોભને લઈને ઊભેલી વનચરે મારી નાખી.

આહાહા...! થોડા વાળના પોતાના પ્રેમને લઈને કે આ વાળ તૂટી જશે એને ખાતર પ્રાણ ગુમાવ્યા. ભીલ, સિંહ, વાઘ ખાઈ ગયો. આહાહા...! ‘(અર્થાત્ તે ગાયે વાળના લોભમાં પ્રાણ પાણ ગુમાવ્યા!)’ આહાહા...! હવે એ તો દષ્ટાંત કહ્યો.

‘જેમને તૃષ્ણા પરિણમી છે...’ હવે સિદ્ધાંત (કહે છે). ‘જેમને તૃષ્ણા પરિણમી છે...’ આહાહા...! તૃષ્ણા કોઈપણ ચીજની. એ તૃષ્ણા માનની, પૂજાની, પૂજાવાની, સ્ત્રીની, કુટુંબની કોઈપણ ઠેકાણે એની તૃષ્ણા અટકી ગઈ છે. આહાહા...! ‘જેમને તૃષ્ણા પરિણમી છે...’ લોભ-લોભ. આ લોભ છે ને. લોભ પરિણમી ગયો છે. ક્યાંક... ક્યાંક... ક્યાંક.. અટકી ગયો છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- વાણિયાનો મૂળ ધર્મ છે લોભ.

ઉત્તર :- વાણિયાનો શું? લોભિયા વાણિયા કહેવાય એમ? આ તો હજી એથી આગળ ધર્મના નામે પણ ઊંડે ઊંડે તૃષ્ણા પોતાની આબરૂની, નામ રાખવાની, મને કોઈ બહારમાં ઓળખે... આહાહા...! એવી તૃષ્ણાનો અંદર ખાડો પડ્યો છે. ત્યાં પકડાય ગયો છે, કહે છે. આહાહા...! આકરી વાત છે. કાંઈપણ પોતાના સ્વાર્થની અંદરમાં કોઈપણ ઠેકાણે સૂક્ષ્મ કે સ્થૂળ અટકવાના સાધનમાં ત્યાં અટકી જાય છે. આહા...! લોભી તૃષ્ણા પરિણત, જે તૃષ્ણા પરિણત... આહાહા...! મમતાથી પરિણત, એ કોઈપણ સ્થૂળ ને સૂક્ષ્મ કષાયમાં ત્યાં પકડાય જાય છે અને ત્યાંથી આત્માના પ્રાણ નાશ કરે છે. આહાહા...!

‘તૃષ્ણા પરિણમી છે તેમને પ્રાય: આવી જ વિપત્તિઓ આવે છે.’ પ્રાય: કેમ કીધું? બધાને એવું ન હોય એમ. કોઈકને બીજું દુઃખ હોય, કોઈને કોઈ હોય... આહાહા...! ક્યાંક બીજે લાભ લેવા જાય, કોઈક બાણ મારે, કોઈકે તલવાર મારી. આહાહા...! જુઓને! હમણાં અહીં થયું નહિ? બીજા ... હતા. જનતાનો માણસ હતો. શું કહેવાય આ? ‘ઈન્દિરા’. ‘ઈન્દિરા’ના પક્ષનો માણસ હતો. ત્યાં ઓલો જનતાનો માણસ આમ આવ્યો. આવો આવો એમ કરીને પછી છરી મારી દીધી. મારી નાખ્યો. આહાહા...! ઊંડે ઊંડે એને મારો દેશ... મારો દેશ... આહાહા...! ક્યાં દેશ હતો ને ક્યાં ઘર હતું? આત્માનો રાગ નથી ત્યાં વળી દેશ ક્યાં આવ્યા? આહાહા...! શુભ અને અશુભરાગ એ પણ આત્માની ચીજ નથી. તે પણ સૂક્ષ્મ લોભ... આહાહા...! અને તે પહેલો દ્વેષ જાય છે પછી રાગ જાય છે. લોભ છે ને? દસમે રાગ છે. દ્વેષ પહેલો જાય છે. પણ રાગ, તૃષ્ણા, લોભની વાત બહુ સૂક્ષ્મ. એ ચૈતન્યને ક્યે ઠેકાણે લોભી, તૃષ્ણામાં પરિણમેલો અટક્યો છે એ એને જોતા નથી આવડતું. આહાહા...! એ કહે છે.

‘જેમને તૃષ્ણા પરિણમી છે...’ એકલા પૈસા જ એમ કાંઈ નહિ. એકલી બાયડી-છોકરા નહિ. ત્યાગી થયેલો પણ એમાં તૃષ્ણા પરિણમીને ક્યાં અટક્યો છે? આહાહા...! મને કોઈ ઓળખે, મને આગળ પાડે અને હું ધર્મી છું એમ કોઈ જાણે. એવી ઊંડી તૃષ્ણા જેને પરિણમી

છે. આહાહા..! આકરી વાત છે, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- માત્ર મોક્ષની અભિલાષા રહે.

ઉત્તર :- મોક્ષની અભિલાષા એ ઇચ્છા છે. છતાં ત્યાં 'શ્રીમદ્' કહ્યું 'માત્ર મોક્ષ અભિલાષ.' છતાં એ મોક્ષની અભિલાષા એ ઇચ્છા છે. એ ઇચ્છા તોડે તો મોક્ષ થાય. અભિલાષા રાખે તો મોક્ષ થાય નહિ. છતાં 'શ્રીમદ્' એમ કીધું, 'માત્ર મોક્ષ અભિલાષ.' આનંદની પૂર્ણ દશા સિવાય અંદર કોઈ ઇચ્છા ને આશા છે નહિ. આહાહા..! ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદથી ભરેલો, એની અતીન્દ્રિય આનંદની પૂર્ણતા સિવાય જેને કોઈ ભાવના છે નહિ, એને તૃષ્ણા નથી પરિણમી. એને લોભ નથી થયો. આહાહા..!

તૃષ્ણાના ઘણા પ્રકાર છે. કપડું પહેરવામાં પણ સરખું કેમ પહેરવું? અને લોકો સરખું કેમ દેખે? એ પણ અંદર એક તૃષ્ણા છે. આહાહા..! લોભના ઘણા પ્રકાર છે. એમાં સૂક્ષ્મ લોભ એને ક્યાં થાય છે એ એને પકડવો કઠણ પડે. આહાહા..! બાથરૂમ કરવા જતા હશે. 'ગુલાબચંદ'.

'જેમને તૃષ્ણા પરિણમી છે તેમને પ્રાય:...' એટલે શું? ગાયને મારી નાખી એવું કદાચ ન થાય. એથી પ્રાય: કહ્યું છે. પણ 'પ્રાય: આવી જ વિપત્તિઓ આવે છે.' ઘણું કરીને આવી જ વિપદાઓનો સંગ અને પરિચય થાય છે. એ દુ:ખી પ્રાણી છે. લોભી પ્રાણી દુ:ખી છે. ક્યાંકનો ક્યાંક, ક્યાંકનો ક્યાંક અટકી જાય છે. આહાહા..!

'વળી (આ ૧૧૫મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે) :-'

શ્લોક-૧૮૨

(આર્યા)

ક્ષમયા ક્રોધકષાયં માનકષાયં ચ માર્દવેનૈવ।

માયામાર્જવલાભાલ્લોભકષાયં ચ શૌચતો જયતુ।।૧૮૨।।

[શ્લોકાર્થ :-] ક્રોધકષાયને ક્ષમાથી, માનકષાયને માર્દવથી જ, માયાને આર્જવની પ્રાપ્તિથી અને લોભકષાયને શૌચથી (-સંતોષથી) જીતો. ૧૮૨.

શ્લોક-૧૮૨ ઉપર પ્રવચન

ક્ષમયા ક્રોધકષાયં માનકષાયં ચ માર્દવેનૈવ ।

માયામાર્જવલાભાલ્લોભકષાયં ચ શૌચતો જયતુ ॥૧૮૨॥

શ્લોકાર્થ :- ‘ક્રોધકષાયને ક્ષમાથી,...’ શ્વેતાંબરમાં ‘દશવૈકલિક’માં આ શ્લોક આવે છે. થોડું સ્થૂળ હોય ને. સૂક્ષ્મમાં તત્ત્વની આખી... એ આખી ગાથા જ આ પ્રમાણે આવે છે. ક્રોધને ક્ષમાથી જીતવી, નિર્માનપણાથી માનને જીતવો, સરળપણાથી કપટને જીતવો, સંતોષથી લોભને જીતવો. આહાહા...! ભાષા તો સાદી પણ એના ભાવ ઓળખવા અને ટાળવા એ આકરી વાત છે, ભાઈ! આહાહા...! ‘ક્રોધકષાયને ક્ષમાથી, માનકષાયને માર્દવથી...’ નિર્માન, નરમાશથી માનને જીતે. આહાહા...!

‘માયાને આર્જવની પ્રાપ્તિથી...’ સરળતા અને આર્જવ. માયાને સરળતાથી જીતે. સરળપણે કરે. માયા છોડવામાં સરળતા રાખે. ‘અને લોભકષાયને શૌચથી (–સંતોષથી) જીતો.’ લોભને સંતોષથી જીતે. સંતોષ. મારો આનંદ મારો મારામાં છે. હું આનંદ છું. મારા આનંદને માટે કાંઈ કોઈ જરૂર નથી. તેમ અહીં આનંદમાં કાંઈ ખામી નથી. એ આનંદ મેળવવા માટે બાહ્ય પદાર્થની કોઈ અપેક્ષા નથી. એમ કહીને અંદરમાં આનંદનો સંતોષ રાખે તેને લોભ ન થાય. સંતોષ શેનો? આનંદનો સંતોષ, હોં! પાંચ પચીસ કરોડ રૂપિયા હોય અને પછી બે કરોડ રાખીને જાણે સંતોષ કરીએ છીએ. એ સંતોષ નથી. ૨૫ હજારની મૂડી હોય અને પછી ૧૦ હજારની. અરે...! ૨૫ હજારની મૂડી હોય ને પાંચ લાખની કરે. એ તો શાસ્ત્રમાં છે. પાંચ લાખનું .. પ્રતિજ્ઞા લે. છતાં સમકિતી હોય. છતાં એ તીવ્ર તૃષ્ણા છે એ ઘટાડી છે. મિથ્યાત્વ ટળી ગયું છે. એ પણ પોતાના ઘરમાં ૫૦ હજારની મૂડી હોય અને પ્રતિજ્ઞા કરે કે પાંચ લાખ ઉપર મને ખપે નહિ. તોપણ તે મિથ્યાત્વ નથી, તે વિરુદ્ધ નથી. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ આમાં? આ છે, શાસ્ત્રમાં લખાણ છે.

પ્રતિજ્ઞા કરનારો, સમકિતી, આતમજ્ઞાની કદાચિત મૂડી થોડી હોય છતાં જાજની પ્રતિજ્ઞા કરે, છતાં તેને પ્રતિજ્ઞા ખોટી છે અને સમકિત નથી એમ નહિ. આહાહા...! અને અજ્ઞાની પ્રતિજ્ઞા આખી બધી કરે, આ મારે ખપે નહિ... આ મારે ખપે નહિ... આ મારે ખપે નહિ... પણ આત્મા ખપે નહિ એની એને ખબર નથી. આહાહા...! એ પુણ્ય-પાપ અધિકારમાં આવે છે ને? ચંડાળનો દીકરો કહે, કે આ મારે ખપે નહિ... આ મારે ખપે નહિ... આ મારે ખપે નહિ. એમ જે જીવ... આહાહા...! ત્યાં કહ્યું છે. ચંડાળનો દીકરો કહે, મારે આ ખપે.

એમ કેટલાક શુભરાગી જીવ અશુભરાગ આ ખપે નહિ. મારે બાયડી ખપે નહિ, મને.. પણ અંદરમાં રાગની એક્તાબુદ્ધિ છે એને તો તોડ. બહારમાં આ ખપે નહિ.. આ ખપે

નહિ. સમજાણું કાંઈ? બહારની પ્રતિજ્ઞા બધી લીધી. પાંચ લાખની મૂડી હોય અને પ્રતિજ્ઞા દસ લાખની લીધી. તોપણ અંતર સમ્યગ્દર્શન અને ભાન છે, તો એના તરફની તૃષ્ણા એને નથી. ફક્ત એટલી તૃષ્ણાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. અજ્ઞાની... આહાહા...! મૂડી થોડી હોય તોપણ એની પ્રતિજ્ઞામાં એટલી જ રાખે. પણ અંતર ચૈતન્યના ભાન વિના એ અટકી ગયો કે આ પ્રતિજ્ઞા મેં કરી છે એ મારું વ્રત અને મારું તપ, એ મારું પરચખાણ છે. એમ અજ્ઞાની... આહાહા...! ઝીણી વાતું બહુ, ભાઈ! મારગડા જીણા. જન્મ-મરણ રહિત થવાનો માર્ગ... આહાહા...! જન્મ-મરણ થાશે એ તો ક્યાં જન્મીને આવશે? મનુષ્યપણું તો ચાલ્યું જશે. ક્યાં જશે? આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- અજ્ઞાનીને પ્રતિજ્ઞા લેવાથી મંદ કષાય તો થાય ને?

ઉત્તર :- એ મંદ કષાય થાય એ મિથ્યાત્વને લઈને જોર છે. આહાહા...! મિથ્યાત્વનું ત્યાં જોર છે. આહાહા...! એ રાગ મારો છે અને મેં રાગને ઘટાડ્યો છે, એવી માન્યતા એ મિથ્યાત્વ છે. ઝીણી વાત છે, ભગવાન! જ્ઞાની તો રાગના અંશને પણ મારો માનતા નથી. એને ઘટાડવું એ તો અંશ પણ મારી ચીજ નથી. પણ મારા ચારિત્રદોષને હું ઘટાડું છું. શ્રદ્ધા સમકિત દશામાં પણ ચારિત્રદોષને હું ઓછો કરું છું. દોષ તો માને છે. ઓછો કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરું છું. મિથ્યાદષ્ટિને તો રાગ ઉપર જ લક્ષ્ય છે. આહાહા...! રાગનો જ અંદર લોભ અને લોભી. ઊંડે આત્મા પ્રભુ ભગવાન, એ તો એક કોર પડ્યો રહ્યો છે. અને એ રમતુંમાં રાગમાં એણે કાંઈક ઘટાડ્યું, પ્રતિજ્ઞા કરી પણ એ બધું મિથ્યાત્વ છે. આહાહા...! છે?

ગાથા-૧૧૬

उक्किद्धो जो बोहो णाणं तस्सेव अप्पणो चित्तं ।

जो धरइ मुणी णिच्चं पायच्छित्तं हवे तस्स ॥११६॥

उत्कृष्टो यो बोधो ज्ञानं तस्यैवात्मनश्चित्तम् ।

यो धरति मुनिर्नित्यं प्रायश्चित्तं भवेत्तस्य ॥११६॥

अत्र शुद्धज्ञानस्वीकारवतः प्रायश्चित्तमित्युक्तम् ।

उत्कृष्टो यो विशिष्टधर्मः स हि परमबोधः इत्यर्थः । बोधो ज्ञानं चित्तमित्यनर्थान्तरम् । अत एव तस्यैव परमधर्मिणो जीवस्य प्रायः प्रकर्षेण चित्तं । यः परमसंयमी नित्यं तादृशं चित्तं धत्ते, तस्य खलु निश्चयप्रायश्चित्तं भवतीति ।

ઉત્કૃષ્ટ નિજ અવબોધને વા જ્ઞાનને વા ચિત્તને

ધારણ કરે છે નિત્ય, પ્રાયશ્ચિત્ત છે તે સાધુને. ૧૧૬.

અન્વયાર્થ :- [તસ્ય એવ આત્મનઃ] તે જ (અનંતધર્મવાળા) આત્માનો [યઃ] જે [ઉત્કૃષ્ટઃ બોધઃ] ઉત્કૃષ્ટ બોધ, [જ્ઞાનમ્] જ્ઞાન અથવા [ચિત્તમ્] ચિત્ત તેને [યઃ મુનિઃ] જે મુનિ [નિત્યં ધરતિ] નિત્ય ધારણ કરે છે, [તસ્ય] તેને [પ્રાયશ્ચિત્તમ્ ભવેત્] પ્રાયશ્ચિત્ત છે.

ટીકા :- અહીં, 'શુદ્ધ જ્ઞાનના સ્વીકારવાળાને પ્રાયશ્ચિત્ત છે' એમ કહ્યું છે.

ઉત્કૃષ્ટ એવો જે વિશિષ્ટ ધર્મ તે ખરેખર પરમ બોધ છે—એવો અર્થ છે. બોધ, જ્ઞાન, અને ચિત્ત જુદા પદાર્થો નથી. આમ હોવાથી જ તે જ પરમધર્મી જીવને પ્રાયઃ ચિત્ત છે અર્થાત્ પ્રકૃષ્ટપણે ચિત્ત (-જ્ઞાન) છે. જે પરમસંયમી એવા ચિત્તને નિત્ય ધારણ કરે છે, તેને ખરેખર નિશ્ચય-પ્રાયશ્ચિત્ત છે.

[ભાવાર્થ :- જીવ ધર્મી છે અને જ્ઞાનાદિક તેના ધર્મો છે. પરમ ચિત્ત અથવા પરમ જ્ઞાનસ્વભાવ જીવનો ઉત્કૃષ્ટ વિશેષધર્મ છે. માટે સ્વભાવ-અપેક્ષાએ જીવદ્રવ્યને પ્રાયઃ ચિત્ત છે અર્થાત્ પ્રકૃષ્ટપણે જ્ઞાન છે. જે પરમસંયમી આવા ચિત્તને (-પરમ જ્ઞાનસ્વભાવને) શ્રદ્ધે છે અને તેમાં લીન રહે છે, તેને નિશ્ચયપ્રાયશ્ચિત્ત છે.]

ગાથા-૧૧૬ ઉપર પ્રવચન

હવે ૧૧૬-ગાથા.

उक्किट्टो जो बोहो णाणं तस्सेव अप्पणो चित्तं ।

जो धरइ मुणी णिच्चं पायच्छित्तं हवे तस्स ॥११६॥

નીચે હરિગીત.

ઉત્કૃષ્ટ નિજ અવબોધને વા જ્ઞાનને વા ચિત્તને

ધારણ કરે છે નિત્ય, પ્રાયશ્ચિત્ત છે તે સાધુને. ૧૧૬.

ટીકા :- 'અહીં, શુદ્ધ જ્ઞાનના સ્વીકારવાળાને...' આહાહા...! ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ જ્ઞાનનો પિંડ છે, શુદ્ધ જ્ઞાનનો સાગર છે. સવારમાં આવ્યું હતું. એ શુદ્ધ જ્ઞાનના સ્વીકારવાળાને એ સિવાય કોઈ પણ ચીજનો સ્વીકાર જ્યાં નથી. આહાહા...! પોતાનો પ્રભુ, એકલું જ્ઞાન અને આનંદનું રૂપ અને એનું સ્વરૂપ જ છે. એનો સ્વભાવ અને સ્વ-રૂપ જ્ઞાન અને આનંદ વગેરે ગુણો અંદર ભેગા છે એવા 'શુદ્ધ જ્ઞાનના સ્વીકારવાળાને...' અશુદ્ધતાના રાગ અને પરની વાત તો છોડી દીધી છે. ફક્ત અંદર શુદ્ધ જ્ઞાનસ્વરૂપ પવિત્ર, એનો જેને સ્વીકાર

છે તે 'પ્રાયશ્ચિત્ત છે...' તે ધર્મ છે. આહાહા..!

'શુદ્ધ જ્ઞાનના સ્વીકારવાળાને...' જ્ઞાનમૂર્તિ પ્રભુ શુદ્ધ છે, પવિત્ર છે, અનાકુળ આનંદનો રસકંદ છે. એવા શુદ્ધ જ્ઞાન અને આનંદવાળા સહિતનો જેનો અંતરમાં સ્વીકાર છે. આહાહા..! બસ! એ પ્રાયશ્ચિત્ત છે. એ આખા સંસારમાં એણે પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું, અલ્પજ્ઞાનને પણ આદરવાનો નહિ, રાગને નહિ. પરને નહિ, રાગને નહિ, અલ્પજ્ઞાન પણ નહિ. આહાહા..! આ 'નિયમસાર'માં 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે, મેં મારે માટે બનાવ્યું છે. મારી ભાવના માટે મેં બનાવ્યું છે. આહાહા..! એમાં આ વાત છે.

શુદ્ધ જ્ઞાન ચૈતન્યમૂર્તિ અંદર પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પના રાગથી રહિત, અલ્પજ્ઞપણું પણ જ્યાં નથી, જ્યાં પૂર્ણ સર્વજ્ઞસ્વરૂપી છે... આહાહા..! શુદ્ધ જ્ઞાનનો સ્વીકાર. એ પોતે સર્વજ્ઞસ્વભાવ જ છે. આહાહા..! એના 'સ્વીકારવાળાને પ્રાયશ્ચિત્ત છે એમ...' શાસ્ત્રમાં ભગવાને 'કહ્યું છે.' આહાહા..! બહારથી કરે, હાથ જોડે, આમ કરે, તેમ કરે એ બધી વાતો અનંત વાર કરી. અંતરમાં શુદ્ધ ચૈતન્યની પૂર્ણતા, શુદ્ધ ચૈતન્યનું દળ, એનો સ્વીકાર. પર્યાયનો પણ નહિ, રાગનો તો નહિ. સંયોગી નિમિત્ત પરચીજનો તો નહિ. આહાહા..! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો પણ જ્યાં સ્વીકાર નહિ. એના પ્રત્યેની ભક્તિના રાગનો પણ જ્યાં સ્વીકાર નહિ. એ ભક્તિના રાગને જાણનારી વર્તમાન પર્યાય એનો પણ જ્યાં સ્વીકાર નહિ. આહાહા..! 'દેવીલાલજી' આવી વાતું છે, બાપુ! દુનિયાથી જુદી છે. આહાહા..!

એકલો ત્રિકાળી શુદ્ધ સ્વરૂપ, ધ્રુવ શુદ્ધ સ્વરૂપ, નિત્ય શુદ્ધ સ્વરૂપ, એનો સ્વીકાર (થયો) એ પર્યાય. એનો સ્વીકાર એ પર્યાય. પણ પર્યાયનો સ્વીકાર પર્યાય એમ નહિ. આહાહા..! ભાષા તો સાદી છે પણ હવે ભાવ તો... આચાર્ય મહારાજ કહે છે, કે મેં તો મારી ભાવના માટે બનાવ્યું છે. હવે આ તો બધાને સાંભળવાનું મળ્યું, સાંભળો! આહાહા..! 'શુદ્ધ જ્ઞાનના સ્વીકારવાળાને...' ભણેલો અને જાણેલું આ ડોક્ટરનું, વકીલાતનું, વેપારનું એ જ્ઞાન નથી. એ તો બધું કુજ્ઞાન છે. આહાહા..! એનો પણ જ્યાં સ્વીકાર નથી. મોટી પદવી મળે, દસ હજાર, વીસ હજારની પદવી મળે. એટલું ભણ્યો હોય. એ પણ કોઈ શુદ્ધ જ્ઞાન નથી. એ બધું અશુદ્ધ અને મલિન છે. આહાહા..!

ત્રિકાળી આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપી પર્યાયથી પણ પાર એવો જે ત્રિકાળી સ્વભાવ, તેનો સ્વીકાર, તેનો સત્કાર, તેનો આદર, એ ઉપાદેય, તે પ્રાયશ્ચિત્ત છે. આહાહા..! બધા પાપનો છેદ કરનાર આ છે. પુણ્ય અને પાપનો છેદ કરનાર શુદ્ધ જ્ઞાનસ્વભાવનો સ્વીકાર એ પુણ્ય અને પાપનો છેદ કરનાર એ છે. આહાહા..! આવી વાત છે. જગતને આકરી પડે. દયા પાળવી, વ્રત પાળવા એવું તો આવતું નથી. ભાઈ! એ તો બધા વિકલ્પો છે, બાપુ! એ વસ્તુ નથી.

આ તો ચૈતન્યમૂર્તિ શુદ્ધ જ્ઞાનનો સ્વભાવ પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ, જેમાં દેહરહિત, વાણીરહિત, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી રહિત અને જેમાં અલ્પજ્ઞપણું પણ નહિ. એ અલ્પજ્ઞપણામાં

ત્રિકાળનો સ્વીકાર. અલ્પજ્ઞમાં અલ્પજ્ઞનો પણ સ્વીકાર નહીં. આહાહા...! એવો જે ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, સ્વીકાર કરવો એ તો પર્યાય છે. પણ કોનો સ્વીકાર? કે ત્રિકાળી ચીજનો. આહાહા...! એ ત્રિકાળી ચીજ શુદ્ધ છે એનો સ્વીકાર એ પર્યાય છે, અવસ્થા છે, એ પ્રાયશ્ચિત્ત છે, એ સંસારના છેદનું કારણ છે. આહાહા...!

અહીં તો જરી પાપ લાગ્યું પછી પ્રાયશ્ચિત્ત આપો. બે અપવાસ કરજો, ત્રણ અપવાસ કરજો. થઈ ગયું પ્રાયશ્ચિત્ત. ત્યાં ધૂળમાં પણ પ્રાયશ્ચિત્ત નથી. આહાહા...! પ્રાયશ્ચિત્ત બાપા! પ્રાય: આનો અર્થ હમણા કરશે. જુઓ! ‘ઉત્કૃષ્ટ એવો જે વિશિષ્ટ ધર્મ તે ખરેખર પરમ બોધ છે—’ આહાહા...! ઉત્કૃષ્ટ એવો જે વિશિષ્ટ ધર્મ તે ખરેખર પરમ બોધ છે. અંદર પૂર્ણ જ્ઞાન, પૂર્ણ સ્વરૂપ, એની પ્રતીતિનો અનુભવ, એનો સ્વીકાર એ જ બોધ છે. એ પરમ બોધ છે. શાસ્ત્રનું સાધારણ જાણવું એ કાંઈ પરમ બોધ નથી. આહાહા...! સંસારની કળાને લાખ કળાને જાણે. શાસ્ત્રમાં ૭૨ કળા આવે છે ને? રાજકુમારો ૭૨ કળા શીખે. એ કોઈ ચીજ નથી, એ તો સંસાર છે. એ છે (પણ) સંસાર (છે). આહાહા...!

અહીં કહે છે, ઉત્કૃષ્ટ ત્રિકાળી જે ભગવાનઆત્મા અનાદિઅનંત સત્પણે રહેનાર, જેને કોઈ રાગની અપેક્ષા પણ નથી એવો જે પ્રભુ... આહાહા...! ‘ઉત્કૃષ્ટ એવો જે વિશિષ્ટ...’ ખાસ ધર્મ. ઉત્કૃષ્ટ એવો ખાસ ધર્મ... આહાહા...! ‘તે ખરેખર પરમ બોધ છે—’ એનું નામ પરમ બોધ છે. જ્ઞાનની પૂર્ણ શક્તિ, પૂર્ણ સ્વભાવ, એની જે પ્રતીતિ અને અનુભવ, એ પરમ બોધ છે. એને ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન થયું છે. બીજા બધા ભણતરવાળાને જ્ઞાન થયા હોય, કે શાસ્ત્રના ભણતર અગિયાર અંગ એ જ્ઞાન, જ્ઞાન નહિ. આહાહા...! ‘એવો અર્થ છે.’ છે?

‘ઉત્કૃષ્ટ એવો જે વિશિષ્ટ ધર્મ...’ જ્ઞાનધર્મ, ચૈતન્યમૂર્તિ. એવો જે આત્માનો ત્રિકાળી સ્વભાવ ‘તે ખરેખર પરમ બોધ છે...’ એનું જ્ઞાન તે જ જ્ઞાન છે. બાકી બીજી ચીજનું જ્ઞાન તે જ્ઞાન છે જ નહિ. આહાહા...! લોકમાં ડાહ્યા ઘણા થાય છે ને. આ ડોક્ટરો, વકીલો, બીજા પણ અનેક પ્રકારના આ ગુમડાના પટ્ટા બાંધવાના, કાપવાના, કાપીને આમ કરવાના ઘણા પ્રકારના હોય છે ને? આહાહા...! કાપડના વેપારી હોશિયાર હોય. ત્યાં ‘આફ્રિકા’માં ગયા હતા ને? ‘નાઈરોબી.’ ૨૦-૨૦ લાખનું કાપડ. એક દુકાનમાં... શું કહેવાય લાકડાના ઘોડા? લાકડાના ઘોડા હોય ને? આ બાજુ, આ બાજુ અને આ બાજુ. ચારે કોર ૨૦-૨૦, ૨૫-૨૫ લાખનું કાપડ. એક એકને એવી મોટી દુકાનો. આપણા મુમુક્ષુ મોટા વેપારી છે. કરોડપતિ છે. આઠ જણા તો કરોડપતિ છે. જે મકાનમાં ઉતર્યા હતા એ મકાન પંદર લાખનું હતું. મકાન જ પંદર લાખનું. પણ એમાં થોભાય જાય બધા. આહાહા...! આપણને પૈસા મળ્યા, આપણે પૈસાવાળા. પૈસા તો જડ છે, ધૂળ છે. એનું જ્ઞાન એ પણ જ્ઞાન નહિ. આહાહા...! શરીરનું જ્ઞાન, વાણીનું જ્ઞાન, અરે...! શાસ્ત્રનું જ્ઞાન એ જ્ઞાન નહિ. આહાહા...!

ત્યારે જ્ઞાન કોને કહેવું? ‘ઉત્કૃષ્ટ એવો જે વિશિષ્ટ ધર્મ...’ આત્માનો. આત્માનો જે

ખાસ સ્વભાવ ધર્મ... આહાહા...! તે ‘પરમબોધ છે—’ એનું નામ પરમજ્ઞાન છે. આહાહા...! એ જ્ઞાન પ્રાયશ્ચિત્ત છે, એ જ્ઞાન પાપ અને પુણ્યને છેદી નાખે છે. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- સ્વસન્મુખનું જ્ઞાન...

ઉત્તર :- સ્વનો આદર થયો. એકલો સ્વનો જ આદર છે. પરમ બોધ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ, એનો આદર એ પરમ બોધ છે. બાકી બીજા બધા શાસ્ત્રના જાણપણા અને બીજા લૌકિકના જાણપણા, મોટા વકીલો પાંચ-પાંચ હજાર લેતા હોય ને... આહાહા...! એ બધા બોધ નથી, એ જ્ઞાન નથી. એ તો બધું કુજ્ઞાન છે. આહાહા...!

પરમ બોધ તો એને કહીએ. ઉત્કૃષ્ટ ને વિશિષ્ટ એટલે ખાસ. પોતાનો જે ધર્મ જ્ઞાન તેનું જ્ઞાન તે પરમબોધ છે. પોતાની સત્તા, ચૈતન્ય સત્તા પૂર્ણ છે. અપૂર્ણ નથી, વિકૃત નથી. એવો પૂર્ણ પરમાત્મા પોતે, એવો જે જ્ઞાનસ્વભાવ આખો પૂર્ણ, તેનું જ્ઞાન તેને પરમ બોધ કહેવામાં આવે છે. તે જ્ઞાનને બોધ જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. બાકી બીજા તમારા મોટા મોટા કાપડના વેપારી, લાખોના કાપડ હોય એ કાંઈ હોશિયાર કહેવાતા નથી. આહા...! ત્યાં ‘નાઈરોબી’માં એવી મોટી દુકાન, ડોં! ૨૦-૨૦ લાખના કાપડ. મોટી દુકાન ઊંડે ઊંડે. આહાહા...! અને દરરોજની પેદાશ પણ ખરી. એક તો તમારે ‘જેઠાભાઈ’ ને? કોઈ એમ કહેતા હતા કે ‘જેઠાભાઈ’એ ૯૦ લાખનો વેપાર કર્યો. ૯૦ લાખ પેદા થયા.

મુમુક્ષુ :- આપ મકાનમાં ઉતર્યા તો થાય જ ને.

ઉત્તર :- ધૂળ મકાન .. આવે કાંઈ. ૯૦ લાખનો વેપાર. કો’ક કહેતું હતું. ઇ બેઠા હતા. ૯૦ લાખની એને પેદાશ થઈ છે. ૯૦ લાખની એને પેદાશ થઈ છે. પણ હવે એ ત્યાં કાંઈ નહિ. પાછો વિરોધ કરે ને? શ્વેતાંબર લોકોના માણસોને બોલાય નહિ. પછી મને ખાનગી કહ્યું કે મારી પાસે એક કરોડની તો જમીન છે અને પાંચ કરોડ બીજા છે. એમ ખાનગી વાત કરી. વાત બહાર પાડે તો બીજાને ઈર્ષ્યા થાય અને દ્વેષ કરે. ૯૦ લાખનો ધંધો. ડબલ. જેટલી કિંમતનો માલ આવ્યો હતો એનાથી ડબલ કિંમત એમાંથી ઊપજી. કોઈક કાપડ-બાપડ હશે. ૨૫ રૂપિયાનું એક તો એ ૫૦માં લઈ ગયા. પણ એ જ્ઞાન કુજ્ઞાન છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- અનાજના દાણા તો આવે.

ઉત્તર :- દાણા એનાથી આવતા નથી. દાણા, દાણાને કારણે આવે. પૈસાને કારણે દાણા આવતા નથી. એ આકરી વાત છે, ભાઈ! દાણા પણ તત્ત્વ છે કે નહિ? અસ્તિ છે ને? તો સત્ છે, વસ્તુ છે તેમાં ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ શક્તિ છે કે નહિ? ઉત્પાદવ્યયધ્રુવ શક્તિ હોય તો એની ઉત્પત્તિ જ્યાં જાવું હોય એની ઉત્પત્તિ એનાથી થાય છે. બીજો કહે, મારે માટે આ દાણો આવ્યો અને ફલાણું આવ્યું. એ બધું મિથ્યાત્વ ભ્રમ છે. આહાહા...! એમ

કાપડ. કાપડમાં પણ ઉત્પાદવ્યયધ્રુવ છે કે નહિ આમાં? સત્ છે ને? અસ્તિ છે કે નહિ? કે નાસ્તિ છે? છે તો એ સત્ છે. સત્ છે તો એ ઉત્પાદવ્યયધ્રુવયુક્તં સત્. એ સત્ છે. નવી પર્યાય ઊપજે, જૂની પર્યાય નાશ થાય, સદૃશ્યપણું કાયમ રહે એ તો એનો સ્વભાવ છે. એ કાંઈ બીજાને કારણે ત્યાં ઉત્પન્ન થાય અને બીજાને માટે ત્યાં ઉત્પન્ન થઈને આવે એ વસ્તુ નથી. આહાહા...! આકરું કામ છે, ભાઈ! વાત સાંભળવી મુશ્કેલી પડે એવું થઈ ગયું છે. આ શ્લોક બહુ સારો છે.

‘ઉત્કૃષ્ટ એવો જે વિશિષ્ટ ધર્મ...’ ખાસ ધર્મ તો આ જ્ઞાન. ધર્મી આત્મા, એનો ખાસ ધર્મ જ્ઞાન સ્વરૂપ. એ ખરેખર પરમ બોધ છે. એનું જ્ઞાન એ જ્ઞાન છે. બાકી બધા એકડા વિનાના મીંડા છે. મોટા ભણી ભણીને મોટા પૂછડા વળગાડ્યા હોય. આહાહા...! શું આ ઘણા વિદ્યામાં આવે છે ને? ઉદ્યોગનું શીખે છે, ફલાણું શીખે છે, ફલાણી કળામાં શીખે છે. એવું આવે છે નામ કાંઈક. તમારે શું બી.એસ.નું હતું? બી.એસ.માં હતું, ને એસ.બી.માં આમ છે, ઠીકણામાં આમ છે. એમાં ઉદ્યોગનું અંદર આવે છે ને ફલાણું આવે છે. આહાહા...! એ બધો કચરો છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- ડિગ્રી-ઉપાધિ એને કહે છે.

ઉત્તર :- ઉપાધિ જ છે. મોટા એલ.એલ.બી. અને એમ.એ.ની ઉપાધિ છે. આ ભગવાનઆત્મા... આહાહા...!

પહેલી તો એમ વાત કરી હતી, કે શુદ્ધ જ્ઞાનનો સ્વીકાર એ પ્રાયશ્ચિત્ત. હવે એને ખુલાસો કરે છે કે એ શુદ્ધ જ્ઞાન એટલે શું? કે જે ઉત્કૃષ્ટ એવો જે ખાસ આત્માનો જ્ઞાનસ્વભાવ. આત્મા અને આત્માનો ત્રિકાળી જ્ઞાનસ્વભાવ, આત્મા જેમ ત્રિકાળી છે, તેમ તેનું જ્ઞાન ત્રિકાળી છે. આહાહા...! એવા ધર્મનો સ્વીકાર. તે ખરેખર પરમ બોધ (છે). એનું જ્ઞાન તે જ્ઞાન છે, બાકી થોથા છે. દુનિયાના ડાહ્યા, દુનિયાની બધી મોટી મોટી વાતું કરે, કાપડનું આમ થાય, ઠીકણાનું આમ થાય, મિલ કરો તો આમ થાય, સંચા ઉપર કરો તો આમ થાય, કારખાના કરે તો આમ થાય. એ બધા જ્ઞાન કુજ્ઞાન છે. આહાહા...!

‘ઉત્કૃષ્ટ...’ બે બોલ લીધા. પહેલા તો એ લીધું, કે ‘શુદ્ધજ્ઞાનના સ્વીકારવાળાને પ્રાયશ્ચિત્ત છે...’ શુદ્ધ જ્ઞાન ત્રિકાળી તેનો સ્વીકાર એનું નામ પ્રાયશ્ચિત્ત. એટલે ધર્મ, એટલે મોક્ષનો માર્ગ. હવે કહે છે, કે એ શું? કે ‘ઉત્કૃષ્ટ એવો જે વિશિષ્ટ...’ આત્માનો ઉત્કૃષ્ટ એવો ખાસ ધર્મ, જ્ઞાન, આનંદ. અહીં તો જ્ઞાનને લેવું છે. એવો જે ત્રિકાળી જ્ઞાનસ્વભાવ આત્માનો, જેમાં આત્મા ત્રિકાળ છે, એમ તેનો જ્ઞાનસ્વભાવ ત્રિકાળ છે, એવો જે ધર્મ, તે ખરેખર, એનું જ્ઞાન તે જ ખરેખર પરમ જ્ઞાન છે. આહાહા...! એ આત્માનું જ્ઞાન એ જ પરમજ્ઞાન છે એમ કહે છે. બાકી થોથા છે.

મુમુક્ષુ :- થોથા એમ લખ્યું નથી.

ઉત્તર :- થોથા નથી લખ્યું, મોટા મીંડા લખ્યા છે. આહાહા..!

દેહમાં ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ ઉત્કૃષ્ટ અને વિશિષ્ટ-ખાસ. એવો જે ધર્મ-જ્ઞાન, એનું જે જ્ઞાન 'તે ખરેખર પરમ બોધ છે-એવો અર્થ છે.' આહાહા..! એ ચૈતન્યમૂર્તિ છે. ચૈતન્ય સ્વભાવ છે. એ શક્તિરૂપે પણ ત્રિકાળને જાણે એવો એનો સ્વભાવ છે. એવો ત્રિકાળને જાણે એવો સ્વભાવ શક્તિરૂપે છે એને પર્યાયમાં સ્વીકાર કરવો અને એનું જ્ઞાન કરવું, એનું નામ પરમ બોધ અને પરમ જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! બાકી આમ એલ.એલ.બી. થાય અને એમ.એ. થાય. એ બધા પૂછડા કુજ્ઞાનના છે. કુજ્ઞાનના પૂછડા છે. કોઈ વકીલ પોતાની બુદ્ધિથી એક દિવસના પાંચ હજાર લેતા હોય તો એ બુદ્ધિ નથી એ કુબુદ્ધિ છે. આહાહા..! આવી વાત છે. કહો, 'હીરાલાલજી' આહા..! કાપડ આમ હોય, ૨૦-૨૫ લાખના કાપડ (હોય અને) દુકાને બેઠો હોય. ગ્રાહક એવા આવે. ત્યાં ડબલની પેદાશ થાય એવા પણ આવે ત્યાં. ડબલ પેદાશ. કીધું ને. એક દિવસ માલ આવ્યો તો ૮૦ લાખ પેદા થયા. એ આવ્યો હતો એથી ડબલ. એવા પણ ત્યાં 'નાઈરોબી'માં વેપાર છે. આહાહા..! એમાં શું પણ? એ કાંઈ જ્ઞાન છે? એ કાંઈ બોધ છે? એ કાંઈ આત્માના હિતનું જ્ઞાન છે? આહાહા..!

આત્માના હિતનું જ્ઞાન તો, પ્રભુ! ઉત્કૃષ્ટ જે ચૈતન્ય ખાસ જેનો ધર્મ છે, ખાસ જેનો સ્વભાવ છે... આહાહા..! ચેતનનો ચૈતન્યસ્વભાવ, તેનું જ્ઞાન. આહાહા..! ચેતનદ્રવ્ય, તેનો ચૈતન્યગુણ, તેનું જ્ઞાન તે પરમ બોધ છે. દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય ત્રણેય આવી ગયા. ચેતન ઉત્કૃષ્ટભૂત કીધું ને? ઉત્કૃષ્ટ એ ચૈતન્ય. આહાહા..! એમાં વિશિષ્ટ-ખાસ એટલે ચૈતન્ય સ્વભાવ. ખરેખર તેનું જ્ઞાન તે પરમ બોધ છે. આહાહા..! દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય ત્રણેય આવી ગયા. દ્રવ્ય ત્રિકાળી પ્રભુ, એનું જ્ઞાન પણ ત્રિકાળી, પરમ બોધ ઉત્કૃષ્ટ, તેનું જ્ઞાન તે પરમ બોધ છે. તેનું જ્ઞાન એટલે એને પરમ બોધ કહેવામાં આવે છે. બીજું જ્ઞાન ઓછું-વત્તુ હોય એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. આહાહા..! ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનસ્વભાવથી પરિપૂર્ણ ભરેલો, તેનું જેને જ્ઞાન (થયું), જ્ઞાની આત્મા, તેનો ખાસ ધર્મ જ્ઞાન, ખાસ ધર્મ, એનું જેને જ્ઞાન (થયું) તે પરમ બોધ છે. આહાહા..! આખું બધું ઉડાડી દીધું. દુનિયાની આ વાત, ડહાપણ... આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ... બધું ઉડાડી દીધું.

ઉત્તર :- આહાહા..! અહીં ક્યાં ખામી છે? કહે છે કે અહીં ક્યાં ખામી છે તે બીજાના જ્ઞાનથી તને જ્ઞાન કહેવું. આહાહા..! આ ક્યાં અધુરો છે કે બીજાના જ્ઞાનથી તને જ્ઞાન કહેવું? આહાહા..! ઉત્કૃષ્ટ કીધું ને?

પહેલું કીધું 'શુદ્ધ જ્ઞાનના સ્વીકારવાળાને પ્રાયશ્ચિત્ત છે' આહાહા..! હવે એની વ્યાખ્યા કરી, કે શુદ્ધ જ્ઞાન 'ઉત્કૃષ્ટ એવો જે વિશિષ્ટ...' ધર્મ છે. આહાહા..! ઉત્કૃષ્ટ એવો આત્માનો સ્વભાવ છે. ચૈતન્ય આત્મા, ઉત્કૃષ્ટ ચૈતન્યનું જ્ઞાન એનો સ્વભાવ છે. આહાહા..! તેને ખરેખર.

તેને જેણે જાણ્યો તેને ખરેખર પરમ બોધ, પરમ જ્ઞાન, સાચું જ્ઞાન, સત્ય જ્ઞાન તેને કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! અત્યારે તો જ્યાં હોય ત્યાં વાડામાં વાતું (આ કરે કે) વ્રત કરો, અપવાસ કરો, ભક્તિ કરો, પૂજા કરો. થઈ રહ્યું, મરીને જાવ પછી રખડવા. આહાહા...!

આ ભગવાનઆત્મા અંદર... બધા ભગવાન છે અંદર, હોં! દેહમાં બિરાજતા પ્રભુ છે. કહે છે, એ ચેતનનું જે ચૈતન્ય ઉત્કૃષ્ટ બોધ-ખાસ ધર્મ એનો. ચેતનનો ખાસ ધર્મ જ્ઞાન. બધા કરતાં (ખાસ ધર્મ). આહાહા...! ચેતનસ્વરૂપ ભગવાન.. પણ કોઈ દિ' સાંભળ્યું ન હોય એ વળી ચૈતન્ય કેવો હશે અને ક્યાં હશે? આ બધાને જે જાણે છે એ જાણનાર ચીજથી જુદો છે. બીજા બધાને જે જાણે છે એ જાણનારની સત્તા બીજા બધાથી ભિન્ન છે. અરે...! રાગને જાણે છે તો રાગની સત્તાથી ભગવાન ભિન્ન છે. દયા-દાનના રાગને પણ જાણનાર જ્ઞાન છે. એ જ્ઞાન પણ રાગથી ભિન્ન છે. તેથી અહીં ઉત્કૃષ્ટ-વિશિષ્ટ-ખાસ ધર્મ. આહાહા...! કીધું ને?

‘ઉત્કૃષ્ટ એવો જે વિશિષ્ટ ધર્મ...’ જ્ઞાન. તેનું જ્ઞાન ‘તે ખરેખર પરમ બોધ છે.’ આહાહા...! વાત આવી છે, ભાઈ! વાત તો બહુ સારી આવી છે. પણ એને રુચિમાં લેવી જોઈએ. આહાહા...! પોષાણ, પોહાણ. પોષવાનું. વાણિયાને પોસાય એવો માલ લેતા હશે ને? વાણિયાને પોસાય એવો માલ લે ને. અઢી રૂપિયાનું મણ હોય અને અહીં સવા બે ઊપજે એ માલ લે? અઢી રૂપિયાનું મણ અને ત્રણ ઊપજતા હોય તો માલ લે. એમ આ પોસાણ છે. આમાં લાભ માનતો હોય તો આને માને કે આમાં લાભ છે. દયા, દાન, દાન, વ્રત ને રાગ અને પુણ્યમાં લાભ નથી એ તો નુકસાન છે. સંસાર છે, રાગ છે, વિકાર છે. આહાહા...!

પોતાનો ‘વિશિષ્ટ ધર્મ તે ખરેખર પરમ બોધ છે-એવો અર્થ છે. બોધ, જ્ઞાન, અને ચિત્ત જુદા પદાર્થો નથી.’ જોયું? બોધ કહો, જ્ઞાન કહો કે ચિત્ત કહો. ચિત્ત એટલે ઓલું મન નહિ. ચિત્ત એટલે જ્ઞાન. આત્માના અંતર સ્વભાવને ત્રિકાળીને બોધ કહો, જ્ઞાન કહો, ચિત્ત કહો. આહાહા...! એ ત્રણે કોઈ જુદા પદાર્થ નથી. એકના ત્રણ નામ છે. જ્ઞાનસ્વરૂપી ભગવાન ત્રિકાળી ધ્રુવ, એ એના ત્રણ નામ છે. વસ્તુ ત્રણ નથી. ત્રણ નામ એના છે. આહાહા...! આવો ઉપદેશ છે. કઈ જાતનો આવો ઉપદેશ? આમાં શું કરવું એ તો સૂઝતું નથી કાંઈ. કરવાનું શું? આ કરવાનું નહિ? ઉત્કૃષ્ટ પરમ ધર્મ આત્મજ્ઞાન, તેની પ્રતીતિ અને તેની સન્મુખ થઈને તેનું જ્ઞાન (કરવું) એ ચિત્ત છે. આહાહા...!

‘આમ હોવાથી જ...’ ‘બોધ, જ્ઞાન અને ચિત્ત જુદા પદાર્થો નથી. આમ હોવાથી જ તે જ પરમધર્મી જીવને...’ આહાહા...! તે પરમધર્મી જીવને જેણે આત્માનો બોધ કર્યો, જ્ઞાનનું જ્ઞાન કર્યું. જ્ઞાન જે આત્માનો ત્રિકાળી સ્વભાવ, તેનું જેણે જ્ઞાન કર્યું એવો જે ધર્મી. પરમધર્મી. આહાહા...! એવા જીવને ‘પ્રાયઃ ચિત્ત છે...’ એના પાપ છેદાય જાય છે. જેણે અંદર આત્માનો ઉત્કૃષ્ટ બોધ કર્યો... આહાહા...! એની પર્યાયમાં જ્યાં અંદર આનંદના વેણલા વાયા, ત્યાં

રાગાદિનો નાશ થઈ જાય છે, પ્રાયશ્ચિત્ત થઈ જાય છે. આહાહા...! આવી વાત છે. 'પ્રવિણભાઈ'! ક્યાંય મળે એવી નથી. આહાહા...! આકરી લાગે એવી છે. આ શું કહે છે પણ આવું તે? આ બધું કરવું, ફરવું થાય. આખો દિ' મંદિર કરવા, પૂજા કરવી, ભક્તિ કરવી, લાખો-કરોડો રૂપિયા ખરચવા. ગમે તે ખર્ચે ને. કીધું ને? 'નાઈરોબી' હમણા કહ્યું ને? આ પોષ મહિનામાં 'નાઈરોબી' 'આફ્રિકા' ગયા હતા ને? ૬૦ લાખ ભેગા કર્યા. ૬૦ લાખ. ૧૫ લાખ તો પહેલા મંદિર માટે હશે અને ૪૫ લાખ હું હતો ને ભેગા થયા. ૨૬ દિવસમાં ૪૫ લાખનો ખરડો. બધા કરોડોપતિ. ચોખ્ખી વાત, બાપુ! તારા કરોડો ખર્ચાં નાખને. આરસપહાણની હજારો પેટીઓ આવી હતી. ભગવાનની વેદી પ્રતિષ્ઠા થઈ ગઈ. એ પથ્થર બરાબર આવી ગયેલા. એ સિવાય... આ શું કહેવાય? થાંભલા ને એ બધું ઘણું બાકી છે. તો હજારો સેંકડો શું કહેવાય એ? પેટીઓ. લાકડાની પેટી પડી હતી. પણ બધાને એમ કે બાપુ! આ વાત છે એ છે. એ થાય છે એને કારણે. એમાં એનો ભાવ હોય તો શુભ છે. એને શુભનું જ્ઞાન તે જ્ઞાન નહિ. આહાહા...! એ જ્ઞાન ઉત્કૃષ્ટ આત્માનું જ્ઞાન તેનું જ્ઞાન... આહાહા...! એ શુભને જાણે એ જ્ઞાન ત્યાં અટકેલું છે. આહાહા...! શુભરાગ તો ધર્મ નહિ, શુભરાગ તો ધર્મ નહિ પણ શુભને જાણે તે જ્ઞાન નહિ. જ્ઞાન અંદર ત્રિકાળી ચૈતન્યસ્વરૂપ, એને જાણે. આહાહા...!

'આમ હોવાથી જ તે જ પરમધર્મી જીવને પ્રાય: ચિત્ત છે અર્થાત્ પ્રકૃષ્ટપણે ચિત્ત (-જ્ઞાન) છે.' લ્યો! પ્રકૃષ્ટપણે એટલે એને જ્ઞાન છે. એને પર્યાયમાં જ્ઞાન ખીલ્યું તે જ્ઞાન છે. પરનું જ્ઞાન એ જ્ઞાન નહિ. આહાહા...! 'પરમસંયમી એવા ચિત્તને નિત્ય ધારણ કરે છે,...' જે સાચા સંયમી મુનિ છે એ નિત્ય આવા જ્ઞાનને ધારણ કરે છે. આહાહા...! એ પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ આવે એને ધારણ કરતા નથી. આહાહા...! 'પરમસંયમી એવા ચિત્તને...' એટલે જ્ઞાનને 'નિત્ય ધારણ કરે છે,...' નિત્ય ધારણ કરે છે. એક સમય પણ એનો આંતરો નથી. કોઈ વખતે મહાવ્રત પાળે અને કોઈ વખતે આત્માનું જ્ઞાન (કરે, એમ નથી). આહાહા...! 'નિત્ય ધારણ કરે છે, તેને ખરેખર નિશ્ચય-પ્રાયશ્ચિત્ત છે.' લ્યો! તેને ખરેખર સંસારનો છેદ છે. એને સંસાર રહેતો નથી. એને આત્મા... વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)